

Van NS-station naar Kamp Amersfoort

door RIENK THEISENS en ELSEMIEKE SPOOR-HANRAETS

Deze fiets- en wandelroute komt grotendeels overeen met de weg die vele gevangenen onder erbarmelijke omstandigheden hebben afgelegd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Over de plekken onderweg zijn bijzondere verhalen te vertellen. Zo zijn verschillende huizen te zien waar zich destijds schuilplaatsen bevonden.

1. NS-STATION

Op perron 4/5 hangt een gedenksteen. Het werd in 1948 onthuld ter nagedachtenis van 21 spoorwegmannen, die werden gedood als represaille voor de landelijke spoorwegstaking in september 1944. Centraal achter de glazen pui (tegenover Smulders) is een andere gedenkplaat te zien. Die is in 1993 geplaatst, ter herinnering aan 10.000 Nederlandse militairen. Zij werden in 1943 alsnog in krijgsgevangenschap afgevoerd en passeerden Amersfoort per trein.

2. BARCHMAN WUYTIERSLAAN 40-42

Een aantal verzetsmensen zat ondergedoken in een huis aan de Heinsiuslaan 12. Zij hebben op 3 februari 1945 het seinhuis op het Amersfoortse spoorwegemplacement opgeblazen. Het gevolg was dat de Duitsers twee dagen later achttien gevangenen uit Kamp Amersfoort haalden en lieten marcheren via het Thorbeckeplein naar de Barchman Wuytierslaan. Met nog twee toevallige passanten werden ze de tuin in gejaagd, waarbij de Duitsers in het wilde weg begonnen te schieten. Eén van de jongens sprong in een schuttersputje, een ander wilde wegkruipen in de struiken. Te-

vergeefs. Enkele voorbijgangers zagen het gebeuren zonder dat ze een hand uit konden steken. De lijken bleven een dag en een nacht in de tuin liggen, met borden erbij waarop stond: *Saboteurs en en terroristen*. De gedenkplaat voor dit bloedbad werd ontworpen door stadsarchitect Zuiderhoek en onthuld op 4 mei 1946.

3. HEINSIUSLAAN 12

Hier bevond zich een schuilplaats met een onderaardse gang naar de tennisbaan (de oude ALTA-banen). Een deel van die gang is in 1956 ingestort. Onder het parket in de achterkamer is de plek van de onderaardse gang aangegeven met merktekens. Het huis ligt een stuk hoger dan de tuin. Zodoende kon men gemakkelijk een poort/ingang maken tussen de schuilplaats onder het huis en de tunnel onder de tuin. Tijdens de oorlog woonde de familie Bothe er. De heer Bothe had een drukkerij in Amsterdam, waar negen edities van de verzetskrant *Het Parool* zijn gedrukt. Naast een schuilplaats was onder het huis ook een illegale drukkerij aanwezig, waar valse bon-

kaarten en andere documenten werden gemaakt. De stroom hiervoor werd illegaal afgetapt van het huis op de hoek Heinsiuslaan/Van Beuningenlaan, waar Duitsers ingekwartierd zaten. Op zolder werden een Engelse en een Amerikaanse piloot verborgen gehouden. Toen de Duitsers het huis in beslag namen zijn de twee nog diezelfde nacht gevlucht, via het zolderraam over het dak.

4. THORBECKEPLEIN 4

Hier woonde tijdens de oorlog de familie W. Merkens. Er was geruime tijd een jongeman ondergedoken in verband met de spoorwegstaking. Op de zolder was ook een schuilplaats in een hoek. Iedere avond werd stiekem naar de radio geluisterd. Als er een huiszoeking dreigde ging men daar ook zitten. Eens kwamen er Duitsers met geweren binnen. Het gezin had dit vooraf in de gaten en verstopte de onderduiker. Eén Duitser kwam de trap op en ging met zijn geweer onder de bedden door. Hij kon niets vinden en ging dus weer weg. Het dienstmeisje bleek achteraf vriendschappelijk te zijn geweest met een Duitser. Ook al sliep ze op het zolderkamertje naast de kamer met de radio, ze heeft de familie nooit verraden.

5 REGENTESSELAAN 2

Nu kantoor PVRO/KWA

Dit huis werd tijdens de oorlog bewoond door de familie Th.W.L. baron van Heemstra. Het is daarna gevorderd als hoofdkwartier van het Duitse garnizoen, de *Ortskommandantur*.

6. APPELWEG

Gedenkmuur

Tien gevangenen uit Kamp Amersfoort zijn hier in maart 1945 geëxecuteerd. Het was een represaille, omdat het verzet een Nederlands lid van de *Sicherheitsdienst* had gedood. In de muur zijn nog kogelinslagen te zien. De grond is geschonken door dr August Brester, directeur van het ziekenhuis De Lichtenberg; hij woonde ernaast aan Utrechtseweg 78. Bresters echtgenote

Irmgard Gebensleben schreef veel met haar Duitse familie; de brieven zijn gepubliceerd in het boek van Hedda Kalshoven-Brester, *Ik denk zoveel aan jullie*.

7. WILHELMINALAAN 2

Huize Merlijn

Uit het dagboek van mevrouw Van der Mark, die met haar echtgenoot en twee zonen in Huize Merlijn woonde:

Eerste Kerstdag 1944 wordt het huis gebombardeerd. Getroffen door een bominslag in het dak en twaalf kleine flesvormige splinterbommen. Het maakt het huis tot een ruïne. Gelukkig iedereen ongedeerd, omdat wij in de kelder zaten. Elke keer als er gebeld wordt kruipen de zonen in hun schuilhok. Huiszoekingen zijn aan de orde van de dag.

Op 21 april 1945 schrijf ik dit te midden van artillerievuur. De provisiekelder is ingericht om te slapen. De Engelsen en Canada's staan in een ring om Amersfoort. Wij bereiden ons voor op vechtpartijen in Amersfoort. Niemand mag meer de stad in of uit.

Wij zitten in grote nood: geen water, geen gas, geen stroom, geen eten.

Op 23 april suisden 's nachts de granaten over ons huis en maken zo'n hels lawaai dat wij in de kelder geen oog dicht doen. Wij denderen op onze stoelen.

Vanaf 28 april: doodse stilte. Er worden geen schoten gelost. Geruchten over wapenstilstand.

Op 5 mei: vrij.

8. WILLEM DE ZWIJGERLAAN 2

De familie W. Driebergen liet hier een dubbele schuilplaats bouwen. Achter het voorste kleine hok bevond zich nog een veel ruimere plek, die plaats bood aan circa vijftien personen. In de loop van de oorlog hebben hier tientallen onderduikers een plek gevonden. Deels waren dit mensen uit

het verzet en deels Joodse onderduikers, in afwachting van plaatsing op definitieve adressen. De heer en mevrouw Driebergen kregen later de Yad Vashem-onderscheiding van de staat Israël. Deze was aangevraagd door veertig Joodse overlevenden, die samen met vele anderen uit handen van de Duitsers waren gebleven dankzij het echtpaar.

9. JACOB CATSLAAN 14

Hier woonde de Duitse musicus Hans Scheifes, die getrouwd was met de Nederlandse Wil Smink. Vanaf 1942 moest hij, als Duitser, politiediensten verrichten voor de bezetter. Hij gaf echter alle relevante informatie aan het verzet door. Bovendien nam zijn vrouw onderduikers in huis. Er hing een spiegel in hun hal met aan de achterkant het

portret van Hitler. Bij huiszoeken werd de spiegel gauw omgedraaid en zei Wil Smink: 'Wij zijn ook Duitsers, mijn man zit aan het Oostfront.' Hierdoor gold dit huis als bijzonder veilig! In 1944 deserteerde Hans Scheifes en dook hij zelf onder. Na de oorlog werd hij genaturaliseerd, mede door zijn verdiensten in de oorlog.

10. VAN EFFENLAAN 14

Mevrouw Slijper woonde als tienermeisje aan de Van Effenlaan. Haar vader werkte bij de spoorwegen. Hij zaagde een luik in de vloer waar een fiets in paste. Deze bevond zich voor de deur naar de voorkamer, onder de vloerbedekking die makkelijk kon worden opgetild. De broer en de vader van mevrouw Slijper moesten namelijk ook geregeld onderduiken.

11. VAN EFFENLAAN 10

School met de Bijbel

De broer van mevrouw Slijper en drie andere jongens moesten zich melden in de kazerne aan de Leusderweg. Met zijn vieren verborgen zij zich op de zolder van de school. Ze sloegen een ruitje van de kelder

in. Als het donker was kwamen ze bij Slijper of bij de burens eten. De school werd echter gevorderd. Duitsers kwamen bij de familie Slijper vragen waar het hoofd van de school woonde. Iemand anders vertelde dat die aan de Marnixstraat woonde. Intussen kon men de jongens op zolder waar-schuwen, waardoor ze weg konden komen vóórdat de Duitsers hen zouden vinden.

12. KAPELWEG 108

Dit was het huis waar kleuterjuf Cecilia Loots woonde. Zij liet al vroeg vele Joden in dit huis onderduiken. Bij de bevrijding waren er twaalf Joodse onderduikers.

13. KAPELWEG 120

De familie Gerritsen verzorgde gevangenen van Kamp Amersfoort die vrij waren gelaten. Ze kregen een warme maaltijd en schone kleren. Dit werd al snel gefluisterd in het Kamp: wanneer je vrijkomt moet je eerst bij Kapelweg 120 langs.

14. SOEMBA STRAAT 8

Opvanghuis van het Rode Kruis voor de bevrijde gevangenen, april-mei 1945.

15. LOES VAN OVEREEMLAAN 19 KAMP AMERSFOORT

Het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort was vergeleken met andere kampen klein, maar er waren soms wel 3-4000 mensen tegelijk. Verwaarlozing, honger, mishandeling en moord drukten een extra zwaar stempel op het verblijf. Meer dan 35.000 gevangenen waren hier korte of langere tijd gevangen. Het bezoekersgebouw is bedoeld als centrum waar generaties samenkomen: slachtoffers, hun (klein)kinderen, scholieren, politiestudenten en andere geïnteresseerden kunnen elkaar hier ontmoeten, zodat de geschiedenis van deze plek wordt doorgegeven. Het gebouw werd op 19 april 2004 officieel in gebruik genomen. Wat is er te zien? Film, expositie, wachttorens, klokkenstoel, nagebouwde gevangenis, schietbaan.

Open: dinsdag t/m vrijdag 9-17 uur (november-februari 10-17 uur), zon- en feestdagen 13-17 uur of op afspraak. Rondleiding is mogelijk op afspraak: 033 4613129, www.kampamersfoort.nl.

Rienk Theisens is bestuurslid van de Oudheidkundige Vereniging Flehite; Elsemieke Spoor is actief in de Stichting Flehite Publicaties.

